ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Процеси державотворення і національного відродження в незалежній Україні, на теренах якої проживають представники понад 130 національностей, переконують, що запорукою миру, стабільності міжетнічних і міжнаціональних стосунків є проведення зваженої етнонаціональної політики. Ефективність її впровадження можлива лише за умови глибокого знання історії заселення, формування етнічного складу населення кожного регіону, його культури, традицій, звичаїв, які утвердилися протягом тривалого часу і становлять основу історичної пам'яті, а також творчого використання позитивного досвіду взаємодії міграційних і етнонаціональних процесів разом із врахуванням негативних уроків, накопичених протягом кількох століть на регіональних рівнях. У зв'язку з кардинальними геополітичними змінами після дезінтеграції СРСР, що стали причиною масштабних міграцій населення, особливої науково-теоретичної та практичної ваги набуває всебічний аналіз взаємодії історичних, демографічних, економічних, етнічних, міграційних, етнополітичних й інших процесів, які відбулися за радянського часу, протягом якого сталися найбільш контрастні, доленосні зміни в етнічній історії Півдня України.

Актуальність теми дослідження визначає і наукову проблему дисертації: з'ясування ролі і значення держави у процесі формування інтернаціональних регіонів України в умовах тоталітарної новоімперської ідеології і політики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у контексті наукових досліджень з історії Нижнього Подніпров'я та Побужжя (державний реєстраційний номер в УкрІНТЕІ РК 0100U003788), якими займається кафедра міжнародних відносин та історії Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили, та відповідно до рекомендацій V Всеукраїнської науково-практичної конференції "Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України", яка відбулася 2-3 жовтня 2003 року в Запоріжжі.

Об'єктом дослідження є поліетнічна структура населення централь-них областей Півдня України (Миколаївської, Херсонської), її формування в умовах адміністративно-командної радянської політичної системи.

Предметом дослідження є сутність міграційних процесів на Півдні України, визначення їх місця у сфері національної, економічної і соціальної політики радянської влади та впливу на етнонаціональні, етнотериторіальні й етнокультурні особливості краю.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють добу радянської держав-

ності України (1917-1991), протягом якої перманентно відбувався інтенсивний організований і стихійний рух населення.

Територіальні межі дослідження визначаються Південним регіоном України, але на прикладі лише двох центральних (географічно) його областей – Миколаївської та Херсонської.

Мета дисертації полягає в тому, щоб представити наскрізну концепцію історії дозаселення Півдня України за доби радянської державності, висвітлити через призму історичних подій весь спектр організованих (планових) і стихійних міграцій населення, їх мотивів і причин, форм і методів впровадження довгострокової національної політики "злиття націй", її етнічних наслідків та показати головні важелі і механізми формування поліетнічного складу населення регіону.

Для реалізації даної мети автор ставить наступні дослідницькі завдання:

проаналізувати і систематизувати існуючу літературу з означеної проблеми, порівняти інформаційну базу використаних науковцями джерел і доповнити її раніше невідомими першоджерелами місцевих архівів, залучити народознавчі опитування, розкрити методологічні засади дослідження;

дослідити хід, особливості та етнічний аспект організованих, добровільних і примусових міждержавних, міжреспубліканських, у тому числі самовільних, почасти вимушених переселень на Півдні України;

встановити структурні складові міграційних хвиль та інтенсив-ність руху на Півдні в загальноукраїнському масштабі, окреслити спільні і відмінні риси оновлення чисельності населення та дозаселення Миколаївської і Херсонської областей;

виділити і обґрунтувати етапи міграційних процесів відповідно до періодів історичного процесу України за радянського часу;

визначити чинники, які лежали в основі державних механізмів управління міграцією, акцентувати увагу на ряді процесів і явищ, що спричиняли стихійний, обертовий характер переміщення населення;

привернути увагу до новоімперської тоталітарної ідеології і політики, що здійснила суттєвий вплив на розвиток етнонаціональних процесів у Південному регіоні України;

розглянути культурно-освітні, ідеологічні та пропагандистські заходи щодо радянізації і денаціоналізації поліетнічного сус-пільства;

простежити умови, за яких відбувалося становлення двох великих мовних груп: україномовної й російськомовної та з'ясувати ступінь змін в етнічній і етномовній структурі населення в етнотериторіальному і етнокультурному аспектах;

спростувати деякі концептуальні погляди істориків та етнологів на зазначені процеси;

намітити недосліджені, недостатньо вивчені аспекти проб-леми та надати поради щодо використання позитивних еле-ментів досвіду в управлінні міграційними та міжнаці-ональними процесами на сучасному етапі української державності.

Наукова новизна дослідження насамперед полягає у постановці і розробці актуальної проблеми, яка досі не ставилася, а знайшла лише фрагментарне висвітлення в історичній науці. Вперше проведено комплексне історико-етнологічне дослідження міграцій, показано роль і значення держави у процесі формування поліетнічного складу населення Півдня та штучного створення інтернаціонального регіону за доби радянської державності. Детально розроблено періодизацію міграційних процесів, дано загальну характеристику і визначено особливості кожного з етапів, з'ясовано спонукальні мотиви та причини природних і штучних міграцій та їх вплив на динаміку населення краю. Піднято і розкрито цілий ряд майже недосліджених питань. Привернуто увагу до психологічної сторони міжнаціональних контактів мігрантів, впливу міграційних, асиміляційних, державотворчих, політичних та ідеологічних процесів на етногенез націй і народностей краю. Показано умови, за яких відбувалося становлення двох великих мовних груп: україномовної і російськомовної, їх зв'язок з етнічним складом населення. Визначено особливість міграційних процесів на Півдні, які значно вийшли за межі географічно локальних переселень і перетворилися на міжреспубліканські, міжобласні масштабні переміщення представників практично всіх національностей, що проживають сьогодні в Україні. Положення та висновки дослідження значно збагачують певними деталями загальну концепцію історії нашої держави, допомагають більш глибоко розкрити основні принципи функціонування комуністичної тоталітарної держави.

Практичне значення дисертації обумовлюється можливістю використання її результатів та матеріалів при підготовці узагальнюючих, фундаментальних видань з окремих аспектів теми, при написанні нових праць з історії України, Південного регіону, Миколаївської або Херсонської областей; у навчальному процесі – при розробці навчальних програм, лекційних курсів з історії України та краєзнавства, демографії та етнографії, політичної історії та спецкурсів з етнодержавознавства і міграціознавства для студентів фахових спеціальностей вищих навчальних закладів. Деякі положення роботи доцільно включити у систему перепідготовки вчителів і викладачів історії та просвітницької роботи серед населення.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, результати та висновки дослідження знайшли відображення у статтях фахових ви-

дань та доповідях на міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових конференціях: “Заселення Півдня України: проблеми національного та культурного розвитку” (Херсон, 1997); “Південна Україна: проблеми історичних досліджень” (Миколаїв, 1998); “Етнічна історія народів Європи” (Київ, 1999); “Внесок поляків у соціально-економічний та культурний розвиток Південної України” (Херсон, 2001); “Пам’ятні дати в історії рідного краю” (Херсон, 2003); “Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України” (Запоріжжя, 2003); “Україно-польські стосунки в українському і польському джерелознавстві та історіографії” (Херсон, 2004); “Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження” (Миколаїв, 2004) та щорічних науково-методичних конференціях Миколаївської філії Київського національного університету культури і мистецтва (2003-2005). Дисертація обговорена та схвалена на засіданні кафедри міжнародних відносин та історії Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили.

Публікації. Результати дослідження викладено в 11 публікаціях, 7 з яких – у фахових виданнях.

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що поділяються на 10 підрозділів та 7 підпунктів, висновків, посилань, списку використаних джерел і літератури (307 назв) та двадцяти додатків. Загальний обсяг дисертації складає 259 сторінок, з них основного тексту – 183 сторінки.